

UNELE ASPECTE ALE CIRCULAȚIEI MONETARE ÎN MOLDOVA ÎN SEC. AL XVI-LEA OGLINDITE ÎN TEZAURUL DE LA BUHAIENI

PARASCHIVA STANCU

În anul 1965, cu prilejul unor lucrări executate în gospodăria lui Pancu Emanuel din satul Buhăieni, com. Andrieșeni, jud. Iași, s-a descoperit un tezaur ce cuprinde următoarele obiecte : 9 monede de aur, 6150 de arfint, 5 cercei (din care 3 de argint aurit și 2 de argint), 2 inele (unul ornamentat și unul sigilar cu inscripția circulară slavonă), 4 nasturi globulari cu tortițe și 2 aplice de argint cu ornamente. Monedele de aur se găsesc la Cabinetul Numismatic al Bibliotecii Academiei R.S.R., iar inelele și monedele de argint au intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie al R. S. României, cu nr. inv. B. 297.

Cele 6150 piese sînt dinari, din care 32 emiși în Moldova de Despot Heraclidul (1561—1563)-29 bucăți, de Ștefan Tomșa (1563—1564)-3 bucăți și în Aquileia 4 bucăți, iar restul de 6114 sînt emisiuni ungurești ale lui Matei Corvin (1464—1490), Vladislav II (1490—1516), Ludovic II (1516—1526) și Ferdinand I ca rege al Ungariei (1527—1536).

În comunicarea de față vom încerca să explicăm prezența acestui număr destul de însemnat de monede ungurești pe pămîntul Moldovei numai sub aspectul relațiilor comerciale, urmînd ca celelalte să facă obiectul unor studii viitoare.

În sec. al XVI-lea, în Moldova crește producția destinată schimbului de mărfuri, unele produse naturale ca : peștele, vitele, ceara, vinul avînd caracter de mărfuri destinate pieții externe. Această creștere permite să se facă față atît cererii turcești ce impunea vînzarea produselor cu un preț redus, cît și cererii de marfă destinată vînzării în alte părți.

Deși intensificarea aservirii turcești face ca în comerțul extern să precum-pănească relațiile cu Imperiul otoman, totuși monopolul turcesc nu a fost niciodată complet, nu a înlocuit, ci doar a făcut ca vechile relații comerciale cu Polonia, Transilvania, Rusia etc., să piardă treptat din importanță.

În cadrul menținerii contactelor comerciale cu vecinii, Transilvania joacă un rol de frunte. Legăturile dintre Țara Românească, Moldova și Ardeal au fost continui și îndelungate, menținîndu-se nu numai pe calea oficială ce reglementa contactul populației țărilor române, dar și pe căi cunoscute numai de localnici ce nu erau controlate de autorități și care pe plan comercial concureau traficul reglementat de puterea centrală.

Orașele transilvănene, în special Sibiu, Brașov, Bistrița, Cluj își datoresc în bună parte prosperitatea și schimburilor economice cu populația din Moldova și Țara Românească, aici manifestîndu-se mai intens relațiile comerciale transilvano-moldo-muntene.

Negustorii din Moldova aduc mărfuri și la târgurile din Sebeș, Brețcu etc. În anul 1500, în registrul vigesimal al Sibiului, ei sînt menționați plătind vama de 11 florini pentru boii ce-i aduceau pentru târgul din Aiud¹.

Brașovul a devenit locul de întîlnire a numeroși negustori din Țara Românească, Transilvania, Moldova. Valoarea medie anuală a comerțului brașovean se ridica la 80.000—85.000 florini anual, schimbul între Brașov și Moldova prezentîndu-se astfel: 400.000 aspri-export, 13.500 aspri-import și 24.000 aspri-tranzit².

De altfel privilegiile vamale acordate negustorilor brașoveni datează din timpul lui Alexandru cel Bun, fiind mereu reînnoite de urmașii acestuia: Iliș Vodă în 1437, Ștefan al II-lea în 1447, Petru II în 1448³. Petru Rareș ce asediază cetatea în 1529 acordă pacea în schimbul sumei de 5.000 florini — prețul de răscumpărare al prizonierilor — și al darului de 600 galbeni, el oferindu-le în schimb privilegiul de negoț în Moldova⁴. Și Matei Corvin în 1468 hotăra ca negustorii ce ar veni în cetatea Brașovului, fie din Țara Românească, fie din Moldova, să fie datori să-și rînduiască marfa și s-o vîndă aici și nu în altă parte⁵.

La schimbul de mărfuri iau parte atît domnii cît și târgurile, satele, boierii, biserica, tirgoveții etc. Astfel, în anul 1543, Bacăul participă cu produse în valoare de 600 aspri, Baia — 2.200 aspri, Birlad — 32.210 aspri, Iași — 14.240 aspri, Roman — 19.890 aspri, din totalul de 98.330 aspri — 13.000 aspri revenind boierilor și 5.050 aspri domniei⁶. În anul 1545 participă 19 localități, valoarea produselor comercializate ridicîndu-se la 243.600 aspri⁷, iar în 1554 volumul total al schimbului scade la 59.970 aspri⁸, scădere ce se datora, în parte, orientării comerțului moldovenesc spre Bistrița, ce prezenta un mare interes, fiind socotită ca un însemnat loc de aprovizionare cu produse meșteșugărești, bistrițenii găsind în schimb în Moldova materii prime sau produse prelucrate necesare.

Bistrița era legată de Moldova prin drumuri de munte, cum sînt: cel al Bistriței și al Băii, vama percepîndu-se la Rodna și la Moldovița.

Negustorii bistrițeni treceau în Moldova fără nici o greutate și cei moldoveni la fel, contactele lor asigurînd venituri ambelor părți. Oficialitățile căutau să înlesnească această circulație a bunurilor dintr-o parte în alta a Carpaților, acordîndu-și reciproc privilegii și scutiri vamale, cum fac Roman II (1447—1448), Ștefăniță (1517—1527), Petru Rareș (1527—1588; 1541—1546). Apropierea politică a acestuia din urmă de Ferdinand de Austria a avut ca urmare, pe plan economic, acordarea în 1535 a unui privilegiu comercial negustorilor din Moldova ce-și pot desfășura mărfurile la Bistrița, după bunul lor plac⁹. Petru Rareș beneficiază și de scutirea de vamă a produselor în valoare de pînă la 300 florini¹⁰.

¹ Radu Manolescu, *Relațiile comerciale ale Țării Românești cu Sibiu la începutul veacului al XVI-lea*, în „*Analele Universității „C. I. Parhon“*, seria științei sociale, Istorie, nr. 5, 1956, p. 212.

² Radu Manolescu, *Schimbul de mărfuri dintre Țara Românească și Brașov în prima jumătate a sec. al XVI-lea*, în „*Studii și materiale de istorie medie*“ (în continuare S.M.I.M.), vol. II, 1957, p. 122.

³ Gr. Tocilescu, 534 documente istorice slavo-române din Țara Românească și Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346—1603) din arhiva orașului Brașov și Bistrița, București, 1931, nr. 477, 435, 479.

⁴ Victor Motogna, *Relațiile dintre Moldova și Ardeal în veacul al XVI-lea*, Dej, 1920, p. 27.

⁵ Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române în Evul Mediu (sec. XIV—XVI) în Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei R.S.R., București, 1968, p. 140.

⁶ Radu Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (sec. XIV—XVI)*, Ed. Științifică, București, 1965, p. 271.

⁷ *Ibidem*, p. 275.

⁸ *Ibidem*, p. 304.

⁹ Radu Manolescu, *Unitatea economică a țărilor române*, p. 142.

¹⁰ Hurmuzaki, XV, 1, p. 360.

Legăturile comerciale cu Bistrița sînt permanente, cu excepția unor perioade de întrerupere generate de conflicte politice. În 1538, episcopul Martinuzzi ordonă bistrițenilor închiderea drumului spre Moldova¹¹.

În 1553 ca răspuns la atacul a 1000 moldoveni asupra Rodnei și Năsăudului, judele Bistriței, Matei Sas închide din nou acest drum¹². În 1556, Alexandru Lăpușneanu răspunde cu aceeași măsură¹³. În 1561, odată cu venirea la tronul Moldovei a lui Despot, adept al lui Ferdinand de Habsburg, principele Transilvaniei Ioan Sigismund închide iar drumul spre Moldova ce rămîne astfel pînă la moartea lui Despot.

Pe baza arende și a încasărilor vigesimale se poate stabili pentru începutul sec. XVI un schimb cu o valoare vamală de 6.000 florini iar pentru a II-a jumătate a sec. XVI — aceasta scade la 2.800 florini¹⁴, lucru ce se explică prin instaurarea oficială în 1568 a monopolului turcesc în Moldova.

Dezvoltarea economică a Moldovei s-a reflectat și în structura complexă a circulației bănești, în sec. XVI circulînd monede străine, de proveniență și calități diferite, alături de emisiunile proprii ale domnilor moldoveni. O monedă sau alta, avînd calități superioare, cîștigă un rol dominant, devenind etalonul de măsură al tuturor celorlalte, folosit și în operațiile visteriei, dar și ca monedă obligatorie de plată a unor dări¹⁵. În sec. XVI-lea, în Moldova, acest rol îl joacă moneda de aur (florin, ughi, zlot tătăresc) ce predomină în actele de vînzare-cumpărare a pămîntului. Astfel în 1502, Ștefan cel Mare întărește boierului Toader săliștea Folești cumpărată cu 60 zloți tătărăști¹⁶. În 1513, Bogdan III (1504—1517) cumpără cu 300 zloți tătărăști satul București pe Moldova¹⁷. Alte monede de aur sînt ughiul, (în 1562, satul Feredeșani cu heleșteu și mori se dă cu 100 ughi galbeni) galbenul tătăresc (în 1530, 1/4 din partea de sus a satului Orlești se vinde cu 400 zloți tătărăști¹⁸), și florinul, cu care Despot își plătește trupele — 1.800 florini reprezentînd leafa pe o săptămînă¹⁹. În 1563 Ștefan Tomșa scrie bistrițenilor să-i trimită de urgență praf de tun de 50 florini și praf de pușcă de aceeași sumă²⁰.

În afara acestor monede de certă valoare superioară, mai circulă arginții tătărăști (în 1552 satul Bunjaniei cu 2 curți și cu moara se cumpără cu 800 arginți tătărăști, și în 1560, a 4-a parte din satul Totești pe Bahlui e cumpărată cu 150 arginți tătărăști)²¹ sau aspri. Astfel în 1555, Alexandru Lăpușneanu întărește portarului Sucevei cumpărarea unor vii pe zloți și a unor robi tătari cu 1.320 aspri, pentru alții plătindu-se 40.000 aspri bulgărești²² și tot el îl trimite pe Ioan Benckner din Brașov să-i cumpere din Polonia culori de 4.500 aspri²³. Popa Sava își cumpără cu 1.000 aspri 3 cărți iar cu 500 aspri, odăjdii și încălțăminte în anul 1532.

În 1563, egumenul mînăstirii Moldovița scrie pîrcălabului de Bistrița despre o datorie de 20 taleri ce ar avea-o un anume Sava către sașii din Bistrița²⁴. Tot o

¹¹ Ibidem, p. 381.

¹² Ibidem, XV, 2, p. 122—123.

¹³ Ibidem, XV, 1, p. 523.

¹⁴ M. Dan și S. Goldenberg, *Bistrița în secolul al XVI-lea și relațiile ei comerciale cu Moldova*, în „*Studii Universității Babeș-Bolyai*”, Series Historia, fasciculus 2, Cluj, 1964, p. 75.

¹⁵ Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. I, Edit. Academiei, București, 1964, p. 100.

¹⁶ Ion Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, București, 1913, p. 212—214.

¹⁷ *Documente privind istoria României*, A. Moldova, veacul XVI, vol. II, (în continuare DIRA), Editura Academiei R.P.R., 1951, nr. 100.

¹⁸ Ibidem, vol. I, nr. 202.

¹⁹ Hurmuzaki, II, partea V, p. 497.

²⁰ Ibidem, XV, p. 588.

²¹ DIRA, veac XVI, vol. II, nr. 127.

²² Ibidem, nr. 67.

²³ Hurmuzaki, XV, p. 606.

datorie, dar de 14 taleri, contractase și negustorul bistrițean Albert, față de Lazea din Baia²⁵. Aceeași monedă este amintită și de Alexandru Lăpușneanu în 1564 când scrie bistrițenilor că pot cumpăra porci în Moldova, fie pe galbeni, fie pe taleri. De asemenea, el trimite în luna noiembrie a aceluiași an să i se cumpere de la Bistrița, un cojoc cu 25 taleri, mazăre de 10 taleri și ulei de 5 taleri²⁶. Este vorba de talerii de Brandenburg — ioachimici — restituiți de electorul Ioachim de Brandenburg, ce promise în 1542 de la Petru Rareș un împrumut de 200.000 florini²⁷, pe care domnul Moldovei l-a dat astfel : 100.000 florini în numerar și 100.000 florini în boi moldovenești ce au fost vinduți în târgul din Iaroslav și banii preschimbați în „bani mărunți“, dinari ungurești. Și pentru suma de 50 taleri pe care Alexandru Lăpușneanu o trimise la Bistrița pentru a i se cumpăra sulf, el îi roagă pe bistrițeni să-i schimbe „pro moneta parfa hungarici denarii“²⁸. Astfel dinarul unguresc, ce începuse să circule în Transilvania în număr mare în timpul lui Matei Corvin, îl găsim în sec. XVI și în Moldova.

În Bistrița circulau intens dinarii, veniturile cetății alcătuindu-se din contribuția de Sf. Martin. Românii din districtul Rodnei plăteau Bistriței următoarele sume : „satul Năsăud 1.900 dinari, Salva — 1.500 dinari, Bîrgău și Telciu, cite 1.100 dinari“²⁹.

Negustorul bistrițean Wolfgang împrumută în 1540 suma de 890 dinari negustorului Vescam din Suceava, din care acesta a restituit doar 400 dinari³⁰.

În 1552 bistrițenii Korody Mihai și Kumulesch Petru au primit de la Toma Vaida din Baia, 20 florini fără 1 ort, iar Hertel Albert îi era dator aceluiași Toma suma de 500 dinari și 6 florini³¹.

Aceste împrumuturi reciproce, precum și tranzacțiile comerciale se încheiau în monede ce aveau putere circulatorie în ambele țări, dar plata în bani a mărfii ridica unele probleme, monedele neavînd aceeași valoare. De aceea, Alexandru Lăpușneanu scrie bistrițenilor că „pentru a nu mai păgubi pe negustorii moldoveni ce duc la ei boi, vaci și porci și schimbă galbenii în bani albi (pentru 100 pfenigi bani vechi primesc 32 dinari bani albi), aș dori ca atunci cînd bistrițenii vor veni să cumpere ceva în Moldova, să vină cu bani albi, ca să fie aceeași bani și la noi, ca și la voi“³². Este o încercare de a unifica cursul monedelor atribuind asprilor curenți în Moldova, cursul ardelean, încercare ce culminează cu baterea în 1558 a unei noi monede de argint — dinarul — similar ca sistem și tipuri celui unguresc emis de Matei Corvin, punînd astfel de acord sistemul monetar propriu cu cel al Transilvaniei cu care făcea negoț. Creșterea importanței dinarului în această perioadă trebuie legată de afacerile comerciale de mare anvergură în orașele Transilvaniei, patronate de Lăpușneanu.

Despot continuă politica monetară a lui Alexandru Lăpușneanu, completînd și cu alte valori sistemul monetar, adaptîndu-l la cel existent pe atunci în centrul și apusul Europei.

Meșterul său bănar, Wolfgang (Lupul Sasul) bate în 1562 dinari de argint după modelul celor ungurești, apoi taleri, orți, ducați și mangîri.

Urmașul său, Ștefan Tomșa, continuă să bată numai dinari.

²⁴ *Ibidem*, nr. 33.

²⁵ *Ibidem*, XV, 1, p. 642—643.

²⁶ *Ibidem*, p. 609—610.

²⁷ A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, București, 1864, vol. II, p. 17—18.

²⁸ *Hurmuzaki*, XV, p. 608—609.

²⁹ Eugen Chirliță și V. Pinteș, *Tezaurul de la Enciu*, în „Apulum“, VI, 1967, p. 335.

³⁰ Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefăniță Voievod (1517—1527)*, Iași, 1943, p. 566.

³¹ *Ibidem*, p. 529—530.

³² *Hurmuzaki*, XV, 1, p. 566.

În tezaurul de care ne ocupă sînt prezente aceste emisiuni ale lui Despot și Tomșa — dinarii — alături de cele ungurești bătute cu aproape o sută de ani în urmă, de Matei Corvin și care rămîn în circulație și în sec. XVI, datorită valorii lor intrinsece precum și ale urmașilor acestuia, Vladislav II, Ludovic II.

Este important să se stabilească valoarea acestor monede pentru a se cunoaște puterea de cumpărare a celor 6.150 dinari ce fac parte din tezaurul de la Buhăieni. O sursă importantă de informație o constituie registrele vamale în care de obicei se înscriseră: felul, cantitatea, prețul mărfii, mărimea taxei vamale, numele negustorului, locul de unde vine sau încotro se îndreaptă, date ce permit să se aprecieze activitatea comercială desfășurată într-o anumită perioadă.

Din registrul vicesimal al Sibiului reiese că prețul unei măji de ceară variază de la 650 la 1.316 dinari, a unei poveri de crap este de 240 dinari, a unui bou de 200 dinari, iar a unui porc de 80—100 dinari³³. Acest lucru este confirmat și de o scrisoare a lui Alexandru Lăpușeanu către bistrițeni în care arată că le-a trimis porci îngrășați care s-au vîndut cu 70, 80, 100 dinari³⁴.

Pentru pieile de sălbăticiuni aduse de pielarii ardeleni din Țara Românească, Moldova sau alte țări străine, dieta din Cluj din 1556 fixează următoarele prețuri: 25—50 dinari pentru o blană de vulpe, 33—40 dinari pentru una de jder și 3—6 dinari pentru cea de miel³⁵. Exemplificările pot continua.

Cunoscînd faptul că în sec. XVI, în Transilvania moneda cu cea mai mare putere de circulație ce stătea la baza calculului de prețuri era florinul și subdiviziunea sa dinarul în proporția 1 florin = 100 dinari, valoarea tezaurului monetar aflat în colecția M.I.R.S.R. o putem stabili în monedă de aur ca fiind egală cu 61 florini, sau cu 3 050 aspri după raportul 1 florin = 50 aspri³⁶. Cu o sumă apropiată — 3 720 aspri — participă Bacăul la comerțul cu Brașovul în 1550, iar în 1551—3800 aspri reprezintă aportul Romanului la schimbul cu același oraș transilvănean³⁷.

Prezența în Moldova a acestui tezaur compus din monede ce au circulat în Transilvania vine să confirme încă odată strînsele și neîntreruptele legături economice, ilustrînd unitatea firească a celor trei țări române de-a lungul întregii noastre istorii.

QUELQUES ASPECTS DE LA CIRCULATION MONETAIRE EN MOLDAVIE AU XVIe SIÈCLE, TELLE QU'ELLE SE REFLÈTE DANS LE TRÉSOR DE BUHAIENI

Résumé

On présente le contenu du trésor découvert dans le village de Buhăieni (la commune Andrieșeni, le département de lassy) : monnaies frappées en Hongrie, Pologne, l'Empire romano-allemand, parmi lesquelles, des monnaies d'argent — dinars hongrois — frappées par Matei Corvin (1464—1490), Vladislav II (1490—1516),

³³ R. Manolescu, *Relațiile Țării Românești cu Sibiul*, p. 217.

³⁴ N. Iorga, *Socoteliile Bistriței* . . . , p. I, p. LVII.

³⁵ R. Manolescu, *Relațiile Țării Românești cu Sibiul*, p. 222.

³⁶ R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul*, p. 305.

³⁷ *Ibidem*, p. 295, 299.

Ludovic II (1516—1526), Ferdinand de Habsburg (1527—1536) et des dinars moldaves, frappés par Despot-Vodă (1561—1563) et Ștefan Tomșa (1563—1564); des objets de parure.

L'étude du total de 6150 dinars de ce trésor permet de relever certains aspects de la circulation monétaire en Moldavie, au XVIe siècle, à partir des sources historiques existantes et de l'évaluation approximative des pièces.